

TZVETAN TODOROV:

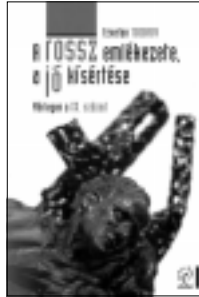
A rossz emlékezete, a jó kísértése *Mérlegen a XX. század*

„Ez a könyv elmélkedés a XX. század politikátörténetéről, amelyet egy európai ember írt, tehát az Európában lezajlott eseményekre, különös tekintettel a totalitárius rendszerek és a demokrácia közötti összecsapásra összpontosít.” Az irodalomtudós-ként és esztétikusként világhírnévének örvendő Tzvetan Todorov maga is a vasfüggöny inensó oldalán, Bulgáriában született. Nem véletlen tehát, hogy összegzésnek szánt, jelképesen az ezredfordulón publikált munkája „a század betegségeként” aposztrófált totalitarizmus problematikája köré szerveződik.

A szerző a totalitárius doktrína létrejöttét három meghatározó eszme sajnálatos összekapcsolódásából eredezteti. Ezek egyike a *millenarizmus*, amely szerint az evilági boldogság földi Paradicsoma emberi erőfeszítések révén megteremthető. A második a *forradalmi* eszme, amely erőszak alkalmazását is megengedi (sőt megköveteli) e kívánt állapot megvalósítása érdekében. S végül a harmadik a túlhajtott *szcientizmus*, amely az emberi természet vagy történelem teljeskörű tudomá-

nyos megismerését ígéri, új alapot biztosítva a korábban is meglévő millenarista-forradalmi törekvés számára. Az erőszak így „a jó kikényszerítésének” eszközévé válik; az emberiség egy részének „tudományos” szempontok szerinti kiirtása integráns eleme a totalitarizmus programjának, legyen szó akár a náciizmusról, akár a kommunizmusról.

Az ezredforduló ezen eszmekör (és a belőle sarjadt politikai rendszerek) bukását hozta magával. A totalitarizmus ma is velünk élő öröksége, a nehezen gyógyuló sebek azonban az emlékezés fontosságára figyelmeztetnek. Todorov nem hagyja szó nélkül a totalitarizmus két válfajának megítélésére jellemző aszimmetriát, s nem fogadja el sem az elkövetett kegyetlenségek trivializálását, sem azok egyoldalúan moralizáló

fel-, illetve kihasználását. „Sem szentséggé avatni, sem szokványossá tenni” – e jelmondatnak is beillő fejezetcím ragadja meg talán legjobban azt a gondolkodói attitűdöt, amely a múlt megőrzésével kapcsolatos töprengéseit jellemzi.

A múlt természetesen abból méríti jelentőségét, hogy képes hatást gyakorolni a jövőnkre – jobb esetben úgy, hogy tanulunk belőle. Márpedig erre valóban nagy szükség volna, hiszen ahogyan arra Todorov is rámutat, a jó kikényszerítésének igénye

nem csupán a totalitárius rezsimek sajátja. Dreza, Hirosima, ártatlan áldozatokat követelő „humanitárius” beavatkozások, a demokrácia exportja – e fogalmak (vagy fogalomká lett tulajdonnevek) jelzik, hogy „a jó kísértésének” a demokratikus államok sem képesek minden esetben ellenállni. Szükségtelen külön hangsúlyozni, hogy Todorov is szívesen látna egyre több demokráciát és egyre kevesebb önkényuralmat a világban – de nem minden áron. A rossz emlékezetének legfőbb tanulsága ugyanis, hogy „ne a jó nevében kezdjünk harcot a rossz ellen, hanem azoknak az önbizalma ellen, akik azt hangoztatják, hogy mindig tudják, hol található a jó és a rossz”.

A könyv különlegessége, hogy (a teoretikus fejezetekkel párhuzamosan) ezen eszmény lehetséges gyakorlati megvalósulásainak is figyelmet szentel, méghozzá fél tucat portré formájában. Todorov hat, hazánkban kevésbé ismert író-értelmiségi életútját mutatja be az olvasónak. „Hősei” (Vaszilij Groszman, Margarete Buber-Neumann, David Rousset, Primo Levi, Romain Gary és Germaine Tillion) hangsúlyozottan nem hősök a szó hagyományos értelmében; nem megingathatatlanok, hiszen egyikük-másikuk kezdetben szimpatizált a szovjet kommunizmussal. Mindkét totalitárius irányzat kegyetlenségét megszenvedve-megtapasztalva azonban arra tették fel életüket, hogy az emberte-

len politikai rendszerek ellen küzdjenek a rendelkezésükre álló eszközökkel. Részrehajlás nélkül, s nem a jó valamely elvont ideája nevében, hanem a szenvedő ember nevében, vagy még inkább: magáért a szenvedő emberért.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Bethlen József,
Napvilág Kiadó, Budapest, 2005,
336 oldal, 3300 Ft)

FRANCIS FUKUYAMA:

Államépítés *Kormányzás és világrend* *a 21. században*

Ha Fukuyama, akkor mindenki káspásból *A történelem végére* gondol. S bármelyik munkájáról legyen is szó, annak értékelése során fő művéig szinte mindig vissza szoktak nyúlni. Ezt most mellőzöm, de nem véletlenül. A Századvég gondozásában megjelent *Államépítés* ugyanis már a „történelem végén” is túl van. „Új időknek új dalaival” lép elő Fukuyama, a kormányzás és a világrend 21. századi kihívásaira keresve a választ, mint az az alcíméből is kiviláglik. A könyvet olvasva rá kell döbbenünk, hogy immáron mi is egy „szép új világ” kihívásai közepette, a transz-óperenciai majdhogynem „poszt-humán jövődöben” élünk.